

Meslek Hastalıkları Tarihinden Bir Hak Arama Mücadelesi: Radyum Kızları Oyunu ve Kadın İşçi Hareketi Liderliği

Elif SUNGUR¹

ORCID: 0000-0002-6433-9439

Çiğdem VATANSEVER²

ORCID: 0000-0002-7755-4760

DOI: 10.54752/ct.1638217

Öz: Bu makalede özellikle kadın işçiler için çalışma hayatında tarihi dönüm noktalarından birini oluşturan hak temelli bir mücadele, kadın işçi hareketleri perspektifinden ve liderlik teorileri bağlamında ele alınmıştır. 1920'lerden günümüze ulaşan Radyum Kızları hikayesi, endüstrileşme, bilim, tüketici sağlığı ve kurumsal yolsuzlukla ilgili konuları ele alarak toplumsal reformlara öncülük eden kadınların tarihini yansıtmaktadır. ABD'de kadın işçilerin yürüttüğü bu mücadele, yurt dışında pek çok film ve oyuna konu olduğu gibi, Türkiye'de sahnelenen "Bir Peri Masalı: Radyum Kızları" adlı bir tiyatro oyununa ilham kaynağı olmuştur. Araştırmada bu gerçek olaydan ilhamla yazılıp

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Maltepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul, Türkiye, elifsungur@maltepe.edu.tr

² Prof.Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Tekirdağ, Türkiye, cvatansever@nku.edu.tr

SUNGUR, E., VATANSEVER, Ç. (2025) "Meslek Hastalıkları Tarihinden Bir Hak Arama Mücadelesi: Radyum Kızları Oyunu ve Kadın İşçi Hareketi Liderliği", Çalışma ve Toplum, Sayı: 86, C.3, s.1147-1168

Bu makale, Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC-BY 4.0) şartları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir. Bu lisans, orijinal yazar ve kaynak belirtildiği sürece, herhangi bir ortamda sınırsız kullanım, dağıtım ve çoğaltmaya izin vermektedir. Bkz. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Makale Geliş Tarihi: 12.02.2025- Makale Kabul Tarihi:17.07.2025

sahnelenmiş oyun metni kadın liderliğine has unsurları ortaya koyabilmek üzere tematik içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Ortaya çıkartılan temalardan "zayıflıklarının farkında olmak", otantik liderliğin "kendini bilmek", "dinlenilmek", "mücadelede kararlı olmak", dönüştürücü liderliğin bazı boyutları ile uyumlu olmakla birlikte, bir anlamda hepsinin bir araya geldiği bütünsel bir liderlik tarzının mevcut olduğu saptanmıştır. Kadın liderliği davranışı olarak ayrıştırılan "dinlenilmek", kadın liderin sadece etkili bir iletişimci değil aynı zamanda bir "hikaye anlatıcısı" olan "bilge" yönünü ortaya koyar.

Anahtar Sözcükler: Radyum Kızları, Meslek Hastalıkları Tarihçesi, Kadın Liderler, Kadın İşçi Hareketleri, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği.

A Struggle For Rights From The History Of Occupational Diseases: The Radium Girls Theatre Play And Women's Workers Movement Leadership

Abstract: This study addresses a rights-based struggle, which constitutes one of the historical turning points in working life, especially for women workers, from the perspective of women workers movements and in the context of leadership theories. This struggle carried out by women workers in the USA has inspired a theater play called "A Fairy Tale: Radium Girls" staged in Turkey. The story of the Radium Girls, which has reached the present day from the 1920s, reflects the history of women who pioneered social reform by addressing issues related to industrialization, science, consumer health and institutional corruption. In this study, the motivations of women fighting for rights in the pioneering story of Radium Girls and the clues of women's leadership they showed were revealed using the document analysis method. Thematic content analysis was performed on the text. Although the themes obtained from the text such as "being aware of one's weaknesses", "knowing oneself" of authentic leadership, "being listened to", "determined in the struggle", some dimensions of transformational leadership in this sense, it can be said that a new leadership style where all of them come together is present. In the behaviors where these themes emerge, "being listened to", not only an effective communicator but also a "wise" character who is a "storyteller" emerges in woman leadership.

Keywords: Radium Girls, History of Occupational diseases, Women leaders, Women workers' movements, Occupational health and safety.

Giriş

Her insan varlığı gibi özzerk bir özgürlük olan kadın, erkeklerin ona başka olmayı dayattığı bir dünyada kendini bulur ve seçer, Simone de Beauvoir

Kuramsal olarak işçi sağlığı ve iş güvenliği, işverenin gözetme borcu dolayısıyla bireysel iş hukukunun, düzenlenmesi ve içeriği bakımından sosyal güvenlik hukuku alanının içine girer (İnce, 1998:49). İşveren, işçinin sağlığını, yaşamını ve beden bütünlüğünü işyeri tehlikelerine karşı korumakla yükümlüdür. Ülkemiz iş yasalarında oldukça açık, net ve anlaşılır olarak ifadesini bulan bu hukuki ilkenin oluşturulması Türkiye’de ve dünyada ekmek parasını çalışarak kazananların uzun süren hak arama mücadeleleriyle elde edilebilmiştir.

Tarihsel olaylar incelendiğinde, işçi sağlığının işveren tarafından dikkate alınmadığını gösteren pek çok örnek bulunabilir. “Radyum Kızları” olarak bilinen, zararlı madde maruziyeti kaynaklı meslek hastalıklarına dikkat çeken olay bu olayların başında gelmektedir.

Radyum Kızları olayında mesleki maruziyete neden olan zararlı, radyumdur. M. Curie’nin “benim güzel radyumum” dediği element, parıldama özelliği ile girişimcilerin ilgisini çekerek; kozmetik ve temizlik ürünlerinde kullanılmaya başlanmış, radyumlu kremler, diş macunları, hatta radyumlu sular reklam kampanyalarıyla tüketicilerin beğenisine sunulmuştur (Les "pouvoirs miraculeux" de la radioactivité).

Savaş sonrası dönemde ordu için karanlıkta görülebilen saat üretme fikri cazip bir iş fırsatıdır. Saat kadrانlarını boyama işini, ABD’deki üç radyum fabrikasında kadın işçiler yapar. Bu tesislerden ilki iki hekim tarafından (Von Sochocky ve George Willis) 1917’de Orange, New Jersey’de kurulmuş daha sonra satılarak United States Radium Corporation (USRC) adını almıştır (Moore, 2016:31). Tesislerin ikincisi 1922’de Illinois, Ottawa’da Radium Dial Company adıyla (Langer, 1987), üçüncüsü ise Connecticut, Waterbury’de kurulmuştur (Moore, 2016:31, 42-43).

Radyum zehirlenmesiyle bağlantılı hastalıklar ilk olarak 1922’de New Jersey Orange’da kadrان boyama için işe alınan kadınlarda ortaya çıkmıştır. Katherine Schaub, kadrان ressamlığı ile hastalık ilişkisini ilk kuran işçidir (Clark, 1997:12). İlk saat fabrikasının kurucularından Dr. Willis radyum etkilerini yaşamış, kesilen parmağında kanser olduğunu ortaya koyarak *'Radyumun zararlılığıyla ilgili itibarı, şimdiye kadar çok fazla kişinin uzun süreler boyunca günlük olarak büyük miktarda radyuma maruz kalmamış olmasına bağlı olabilir... Önlemlerin ihmal edilmesinin radyum işçilerinin ciddi şekilde yaralanmasına neden olabileceğinden korkmak için iyi nedenler var.'* ifadelerini içeren vakasını tıbbi bir olgu olarak yayınlamıştır (MacNeal ve Willis, 1923).

Saat kadranı boyayan işçiler haftalık ücret yanında boyanan kadran başına prim kazanmaktadır. Kadran boyamada fırça ağıza götürülerek ucu sivriltilip boyaya daldırarak işlem yapılmaktadır. İşçiler hastalanmaya başlar, ağızlarında yaralar açılır, dişleri dökülür, kansızlık baş gösterir. Beş yıldır fabrikada çalışan bir işçinin dişi çekilirken çene kemiği kopar. 1922 yılında ilk olarak Molly (Amelia) Maggia hayatını kaybeder (Özlen, 2019), 1924’de işçilerin yedisi ölür (Arıcan, 2014). İşçilerin hastalıklarına işyeriyle ilişkilendirilmeyecek teşhisler koyulur: Romatizma, mide sorunları, kansızlık ve frengi (Radyum Kızları: Bir Mücadele Hikayesi, 2019).

Drinker raporu olarak bilinen araştırma, USRC şirketi tarafından 1924 Mart’ında başlatılır. Araştırmacılar kadran ressamalarını Orange fabrikasında gözlemleyerek işyerinin radyumla kirlenmiş olduğunu, işçileri radyoaktif maddeden korumak için önlem alınmadığını belirlemişlerdir. Kadran boyayanların her seferinde az miktarda radyumlu boya yuttukları ve sürekli radyum dozlarına maruz kalmanın işçilerde sağlık sorunlarına neden olduğuna ilişkin bir rapor sunulur. Ancak USRC yönetiminin baskıları nedeniyle Drinker raporu yayınlanmaz. Rapor ancak Dr. Alice Hamilton tarafından, USRC’ın Drinker’in raporunu tahrif ederek Çalışma Bakanlığı’na sunduğu uyarısı yapıldıktan sonra (Writer, 2013) yayınlanabilmiştir (1925). Aynı yıl Amerikan Tabipler Birliği konferansında radyum nekrozu hakkında bir bildiri sunulur (Hoffman, 1925). Adli tabip H. Martland ve ilk ölen kadın işçinin diş hekimi J. P. Knep, USRC’da ortaya çıkan radyum kaynaklı hastalığı bilim çevresiyle paylaşır (Martland vd. 1925).

Radyum maruziyeti konulu ilk davayı Marguerite Carlough 1925’te açmış (Moore, 2016:275) ancak dava mahkeme dışında ödeme yapılarak kapanmıştır (Calgary, 2024). Basının “Radyum Kızları” adını verdiği Waterbury fabrikasının hasta beş işçisinin (Grace Fryer, Quinta McDonald, Albina Larice, Edna Hussman ve Katherine Schaub) açtıkları dava gazetelerde "*Ölmeye Mahkûm Beş Kadının Vakası*" olarak da anılır. Gazeteler Ottawa fabrikası mağdurlarına "*Mahvolmuşların Mangası*" (Langer, 1987) adını takar. İşçilerden birinin tedavisini yürüten Dr. Allen vakayı rapor ettiğinde fabrikada endüstriyel zehirlenme iddiaları teftiş yapılarak incelenir ve "*Yaşanmış olabilecek bu tür sorunlar radyumdan kaynaklanıyor*" tespiti yapılır (Moore, 2016, s. 52-53).

Literatürde 1906’dan itibaren radyumla ilgili çok sayıda olumlu yayın bulunmaktadır; diğer yandan bu yayınlar incelendiğinde araştırmacıların genellikle radyum firmaları için çalıştığı, şirketlerin imaj ve bilgiyi tekeldi şekilde kontrol ettikleri görülmektedir (s. 49-50).

8 Mayıs 1927’de New Jersey’de USRC’ye dava açılır³ ve hastalanmış çalışanlar için tazminat talep edilir. Davanın devam ettiği üç yıl içinde işçilerden

³ <https://environmentalhistory.org/people/radiumgirls/>

onüçü daha ölür. İlk ölen işçinin bedenine otopsi yapılarak kemiklerinin radyoaktif olduğu, frengiden ölmediği belirlenir. 4 Haziran 1928'de dava mahkeme dışında anlaşmayla sonuçlanır. Şirket yasal sorumluluk kabul etmez, işçilere toplu ödeme ve yıllık emeklilik ödemesi yapmayı, tıbbi faturalarını ödemeyi kabul eder. Bu anlaşma, radyoaktivite nedeniyle zarar gören işçilere kamuoyuna açık yapılan ilk tazminat ödemesi kazanımı olarak türünün ilk örneğidir.

Radyum Kızları olayında kadınların çalışırken maruz kaldıkları zararlı element nedeniyle sağlıklarını ve hayatlarını kurtarmak üzere işverene, topluma ve yasa koyucuya karşı birlikte gerçekleştirdikleri bir mücadele görülmektedir. 1920'lerde gerçekleşen bu olaylar 1. Dünya Savaşı etkisiyle çalışma hayatı dinamiklerinin değişmesiyle birlikte işgücü piyasasında kadınların daha fazla yer aldığı, kadın işçilerin çalışma hayatını deneyimlerinin arttığı ve hareketliliklerinin arttığı bir dönemde yaşanmış olması bakımından incelenmeye değerdir.

Kadın İşçi Hareketi

Adler (2018:149-150), insanın yaşamında toplumsallık duygusunu etkin durumda tutarken saygınlık eğilimini, güçlülük ve üstünlük isteğini de doyuma kavuşturmayı isteyeceğini, iş bölümünün insan toplumunun ayakta kalabilmesi için mutlaka gerekli bir etken olduğunu, bu yüzden bir insanın değerinin toplumsal iş bölümünde üzerine düşenleri ne ölçüde yerine getirdiğine bağlı olarak belirlendiğini, burada bazı güçlüklerin toplumların sınıfsal düzeninden kaynaklandığını, güç ve ekonomik çıkarlar gereği daha çok güç sağlayan rahat yerlerin toplumdaki belli grupların eline geçtiğini belirtirken ayrıcalıklı bir grup sayılan erkeklere özel bazı hakların tanındığını saptar.

19.yüzyılın başında kadınlar, erkek işçilerden çok daha utanç verici biçimde sömürülüyordu. İngilizlerin “ter atölyesi”-sweating system- dediği şeyi oluşturuyor, sürekli çalışmalarına karşın ihtiyaçlarını karşılayacak parayı kazanamıyordu (Beauvoir, 2019:151). Beauvoir'ın iki yüz yıl önce yaşayan kadınlar için tarif ettiği bu çalışmanın yarattığı sonuçlar, bugün “çalışma acısı” olarak kavramsallaştırılan, çalışmanın insan ruhunda ve fiziksel bütünlüğü üzerinde oluşturduğu tahribat nedeniyle çalışanın acı çekmesi olarak tanımlanan olgu ile tam tamına örtüşür (Umman, 2022:33).

Sanayileşmenin başlamasıyla birlikte pamuk, yün ve ipek üretimindeki kitlesel iş arzında kadınlar en çok iplikçilik ve dokuma atölyelerinde çalışmaktadır. İşverenlerin kadınları çalıştırmayı tercih etmesinin nedeni, daha düşük ücrete ve daha iyi iş çıkarıyor olmalarıdır. Bir yandan da bu durum kadın emeğinin dramını ortaya koymaktadır: İpek işçisi kadınların günde on yedi saat güneş ışığı görmeden, sağlık koşullarının çok kötü olduğu ortamlarda çalıştıklarını ve bu kadınların çoğunun çıraklıkları bitmeden vereme yakalandıkları şikayet ettiklerinde ise numara

yapmakla suçlandıkları bilinmektedir. Marx, Kapital’de bir fabrikatörün dokuma tezgahında sadece evli kadınları çalıştırdığından söz eder, ailesinin geçimine destek olan bu kadınlar bekar kadınlardan çok daha uysaldır (Beauvoir, 2019:152).

Kadınların sanayi işçisi olmalarıyla sınıfsallaşan pek çok mücadele, talep, direniş kadın emek tarihinde sembolleşir. 1910’da Danimarka’da yapılan 2. Enternasyonal Sosyalist Kadınlar Kongresi’nde Klara Zetkin kadın emeği sömürüsüne vurgu yapmak amacıyla, her yıl bir uluslararası kadınlar günü olması önerisi getirir. Feminist tarihçiler Liliane Kandel ve Françoise Picq’e göre (1987) Zetkin uluslararası bir kadın günü gerekliliğine değinirken önerisinde emekçi sıfatını kullanmaz. 1911’de Alman Sosyal Demokrat kadınların öncülüğünde ilk uluslararası kadınlar günü etkinlikleri kutlanır, Berlin’de 42 ayrı yerde kadın toplantısı yapılırken Avusturya’da 30 binden fazla kadın Viyana’da yürür (kadinisci.org, 2021). Kadın işçi hareketlerinde kadınların birbirleriyle dayanışarak mücadele etmeleri ve birbirlerinin hikayelerinin unutulmaması için aldıkları roller önemlidir.

1920’lerde Türkiye’de de kadınlar çalışma hayatında hakları için mücadele vermişlerdir, bunlardan biri ‘Kadınlar Hep Vardı - Türkiye Solundan Kadın Portreleri’ (Saygılıgil, 2017) adlı kitapta mücadele hikayesi paylaşılan tütün işçisi ve Türkiye’nin ilk kadın sendikacısı Zehra Kosova’dır (Karaca, 2017). Kosova, çalıştığı her fabrikada emekçi kadınları, işçileri hakları için örgütlemiştir. Zehra Kosova’nın “Ben İşçiyim” adını verdiği öz yaşam öyküsü, sendikacı bir kadın işçi olarak mücadelesini ve cüretini ortaya koymaktadır (Kosova, 2011).

Kadınların hak mücadelelerini feminizm destekler. Feminizm kadınlara ve erkeklere farklı alanlarda eşit haklar, fırsatlar ve seçenekler sağlamayı hedefleyen ve bu amaca farklı ideoloji ve eylemlerle ulaşmaya çalışan bir akım olarak tanımlanabilir. Feminizmle ilgili kaynaklarda çalışan kadınların yeri çok önemlidir. ABD’de Emma Goldman, Katharine Dexter McCormick, Margaret Sanger gibi öncülerin 1920’lerde sendikalarındaki çalışmaları önemlidir, bu dönemde işçi kadınların durumları hakkında bilgiler toplanmış ve durumlarını iyileştirmek için çaba sarf edilmiştir (PPoA, 2009). 1930’lara kadar Amerikan işçi hareketi açısından özel iş kanunlarının bulunmadığı, işverenlerin sendikalarla toplu pazarlık yapmak zorunda olmadığı, grevlerin yasal olmadığı bir dönem yaşanmış, bu dönem Büyük Buhran’la son bulmuştur.

Suffragette’lerin hikayesinin anlatıldığı sinema filminin (Gavron, 2015) girişinde önemli bir belirleme yapılarak "*Bu, çalışan bir grup kadının mücadeleye katılış hikayesidir*" denilmekte, çalışmaya başlayan kadınların hakları için mücadeleye de başladıkları vurgulanmaktadır. Tarihsel perspektifte işçi hakları mücadelelerinin içinde pek çok kadın hak savunucusunun bulunması, kadın işçi hareketinin önemli deneyimlerini aslında kadınların biriktirdiğini gösterir ve sergiledikleri liderlikler bakımından incelenmeye değerdir.

Kadın İşçi Hareketi Liderliği

Kadın liderliği, liderlik çalışmalarında önemli bir alt alan olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavram, kadınların liderlik pozisyonlarındaki deneyimlerini, karşılaştıkları zorlukları ve liderlik tarzlarını inceler. Eagly ve Carli (2007), kadın liderliğini "kadınların organizasyonlarda ve toplumda liderlik rollerini üstlenme ve etkili bir şekilde yerine getirme süreci" olarak tanımlar. Bu tanım, kadınların liderlik pozisyonlarına ulaşma ve bu pozisyonlarda başarılı olma süreçlerini kapsar. Kadın işçi hareketi liderliği ise, iş dünyasında ve sendikal hareketlerde kadınların öncü roller üstlenmesi ve işçi haklarını savunmada aktif pozisyonlar alması olarak tanımlanabilir. Kadın işçi liderliği, kadınların işyerlerinde, sendikalarda ve işçi örgütlerinde liderlik pozisyonlarını üstlenmeleri ve işçi haklarını savunma sürecinde öncü rol oynamalarıdır. Bu liderlik, sadece formel pozisyonlarla sınırlı değildir; informal liderlik ve örgütlenme çabalarını da içermektedir (Milkman, 2016).

İşçi kadın hareketi liderliği konusundaki olguların ve bu konudaki çalışmaların azlığı bu konunun kendisinin “egzotik” bir konu olarak görünmesine yol açmıştır (Dickenson vd, 2013:2). Kadınların oy kullanma hakkını yeni kazandıkları ve güçlendikleri bu dönemde oluşan kadın liderliğine ilişkin çıkarımlar Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1: İşçi Hareketinde Kadın Liderlik Oluşumu ve Gelişim Evreleri

Boyut	Açıklama
Liderliğin ortaya çıkışı	• Resmi sınırların ötesinde, bazen "emeği" aşan ve birbiriyle örtüşen ağlarda ve kampanyalarda aktivizm. • Çalışma arkadaşlarından uzaklaşma ve farklılaşma: Sıradan kadın işçilerle özdeşleşmek ile bu kadınlara siyasi kampanyalarda liderlik etmeye çalışmak arasındaki çelişki. • Erkeklerin liderlik ettiği işçi hareketleri kadınların çıkarlarını korumakta başarısız olması nedeniyle, çalışma hakları uğruna erkek liderlere karşı çıkmak zorunda kalma.
Liderlik pozisyonu	• Resmi bir pozisyonda olmak gerekmekte: Pek çok kadın liderin zamanlarının çoğunu resmi otoriteyle çekişerek geçirmesi (İşçi hareketindeki bazı oluşumlar kadınlara sınırlı da olsa resmi roller sağlamıştır.)
Liderliğin gelişimi	• İşgücü/emek ilişkisi ağlarının, eşitsiz uygulamalara karşı kadınların liderlik kapasitelerinin geliştirilmesi için fırsat yaratmış olması. • Kadın liderlik pratiğini artırmak için deneyimlerin paylaşılması, taleplerin dile getirilmesi ve kapasitelerin geliştirilmesi için ayrı kurumsal alanların oluşturulması gerekliliği. • Bağımsız yönlendirme ihtiyacı ve tartışmayı bir adım ileri götürmek için kadınların kendi "bağlantısal" dünyalarını yaratmak zorunda kalmaları.
Liderlik yaklaşım ve tarzı	• İşçi kadın liderliğinin bireyselden daha ziyade toplumsal bir faaliyet olagelmesi: Eşler, erkek arkadaşlar vb aile ilişkilerine dayalı olarak, genellikle bireylerden ziyade grupların eylemlerini içermekte. • Tek bir tarz olarak değil, zaman zaman birbiriyle de çelişebilen dönüştürücü liderlik, otantik liderlik vb tarzlar ortaya çıkmakta.

Dickenson, J., Grimshaw, P. ve Scalmer, S. (2013) Labour Women's Leadership: Concept and History. Labour History , No. 104, S: 6 ve 7'den uyarlanmıştır.

Çalışmanın amacı, kadın işçilerin sağlık-güvenlik ve adalet mücadelelerinden çıkan liderliğin nasıl ortaya konduğu, nasıl tanımlandığını tanımlamak ve böylelikle işçi kadınlardaki öncü olma, liderlik etme oluşumunu bir model üzerinden ortaya koymaktır.

Radyum Kızlarının mücadeleleri, kamuoyu ve bilimin yanı sıra, sanata da yansımıştır: Carole Langer'in yönettiği ve Ottawa'daki mağdurların yakınlarının doğrudan bilgi aktardığı *Radium City (Radyum Şebri)* adlı belgesel bir film (1987), Orange New Jersey'de çalışan kadınlarla ilgili D. W. Gregory'nin *Radium Girls (Radyum Kızları)* (2003) adlı tiyatro oyunu ve Ottawa kadran ressamlarının hikayesini anlatan Melanie Marnich'in *These Shining Lives (Bu Parlak Hayatlar)* (2002) oyunları. Ayrıca, Waterbury fabrikasında çalışan mağdurların hikayesi ise yönetmenliğini Lydia Dean Pilcher'in yaptığı 2018 yılında vizyona giren *Radium Girls (Radyum Kızları)* adlı bir filme ve ülkemizde aynı yıl Devlet Tiyatrolarınca Kardelen Kasaplar tarafından sahneye koyulan *Bir Peri Masalı: Radyum Kızları* adlı oyuna (Kasaplar, 2018) dönüşmüştür.

Yöntem

Araştırmanın doğasına en uygun olan yöntem ve yönelimi bulmak, bilimsel bir araştırmanın en zorlu yanlarından biridir. Bu çalışmada, tarihsel ve tekil bir olay üzerine odaklanıldığından, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, olguların ardındaki anlamları araştırmayı amaçlayan ve insan deneyimlerinin nasıl yorumlanıp anlamlandırılabilceğini ortaya çıkaran, zengin betimlemeler kullanan, tüme varımcı bir yaklaşıma sahiptir (Sak vd, 2021:229).

Bu çalışmada Radyum Kızları olayındaki kadın liderliğine dair ana anlatı olarak Karden Kasaplar'ın (2018) kaleme aldığı Bir Peri Masalı - Radyum Kızları adlı oyun metni incelenmiştir.

Tarihsel olayın ana izleğini oluşturmak ve vakayı daha iyi anlamak için ise öncelikle konuyla ilgili literatür dışında olguyla ilgili yayınlar ve eserler incelenmiştir:

Kate Moore'un orijinal kaynaklardan yararlanarak hazırladığı (*The Radium Girls: They paid with their lives. Their final fight was for justice*⁴, 2016) adlı kitabı, Carole Langer'in yönettiği *Radium City (1987)* adlı belgesel ve incelenen olayla ilgili ilk bilimsel yayınlar olan *William B. Castle, Katherine R. Drinker ve Cecil K.* tarafından yayınlanan "*Necrosis of the Jaw in Workers Employed in Applying a Luminous Paint*"⁵ (1925) ve *Harrison S. Martland, Philip Conlon, Joseph P. Knief* tarafından yayınlanan "*Some Unrecognized Dangers in the Use and Handling of Radioactive Substances With Especial Reference to the Stotage of Insoluble Products of Radium and Mesthorium in the*

⁴ "Radyum Kızları: Bunu hayatlarıyla ödediler. Son kavgaları adalet içindi"

⁵ Parlak Boya Uygulamasında Çalışan İşçilerde Çene Nekrozu

*Reticulo-Endothelial System*⁶” (1925) adlı makaleler incelenmiştir. Ayrıca Pincher’in 2018 yapımı Radium Girls adlı filmi de araştırmacılarca izlenmiş ancak analiz edilecek senaryo metnine vb. ulaşılamadığından araştırma kapsamına alınmamıştır.

Veri Analizi

Araştırmada tematik içerik analizi yapılmıştır. Tematik analiz, verilerdeki örüntüleri (temaları) tanımlamak, analiz etmek ve raporlamak için kullanılan bir yöntemdir. Veri kümelerini (zengin) ayrıntılarla asgari düzeyde düzenleyip açıklamak için kullanılır, tematik analiz önceden var olan herhangi bir teorik çerçeveye bağlı değildir ve bu nedenle farklı teorik çerçeveler içinde kullanılabilir, hem gerçeği yansıtmak hem de 'gerçekliğin' yüzeyini çözmek veya ortaya çıkarmak için çalışan bir yöntem olabilir. Tema, araştırma sorusuyla ilgili olarak veriler hakkında önemli bir şeyi yakalar ve veri kümesi içinde bir düzeyde örüntülenmiş yanıt veya anlamı temsil eder (Braun ve Clarke, 2006:81). Bir temaya bazı veri öğelerinde önemli bir yer verilebilirken, diğerlerinde çok az veya hiç yer verilmeyebilir veya veri setinin nispeten küçük bir kısmında görünebilir. Bu nedenle, bir temanın ne olduğunu belirlemek için araştırmacının yargısı gereklidir. Önemli olan, bunu herhangi bir belirli analizde nasıl yaptığınız konusunda tutarlı olmanızdır. İnceleme metni olarak seçilen ve Laçın Ceylan’ın yönettiği oyun sahnelendiği Üsküdar Tekel Sahne’sinde 2021 yılında araştırmacılar tarafından izlenmiştir. Ardından oyun metni iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı okunarak incelenmiş ve liderlik içeren kısımlar belirlenmiştir. 1921 kelimedden oluşan bu alıntıların içeriğindeki liderlikle ilgili davranışlar ve kavramlar kodlanarak temalar ve alt temalar oluşturulmuştur.

Ayrıca vaka ile ilgili yayın ve görsel eserler de doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Arşiv ya da belge tarama olarak da bilinen doküman analizinde, var olan kayıt ve belgeler incelenerek veri elde edilmektedir. Doküman analizinde içerik çözümlenir, buna göre belli bir metnin, kitabın, belgenin içeriğinde gizli kavram, ilke ve özellikler derinliğine yapılacak çözümlemelerle anlaşılmaya çalışılır (Karasar,2020:231). Bir başka ifadeyle doküman analizi, basılı ve elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet erişimli) materyallerin incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde gerçekleşen bir dizi işlemdir (Bowen, 2009: 27). Bu süreç ayrıca, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesi olarak da tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:59).

⁶ Radyoaktif Maddelerin Kullanımında ve Taşınmasında Bazı Tanınmayan Özellikle Radium ve Mestoryumun Çözünmeyen Ürünlerinin Retikülo-Endotelyal Sistemde Depolanmasıyla İlgili Tehlikeler

Bulgular

İncelenen tiyatro oyunu, Waterbury fabrikasında çalışan, kamuoyunun Radyum Kızları adını verdiği, radyum maruziyeti nedeniyle gerçek hayatta bir hukuk davası yürütmüş beş kadın işçi ve radyumlu boyayı ağzına sürmeyi red ettiği için 107 yaşına kadar yaşadığı bilinen Mae Keane karakterleri üzerine kurulmuştur. Mae, oyunda lider olarak konumlandırılmıştır. Bu, oyun metninde Lemkin'in Mae'e söylediği “*Seni dinliyorlar, saygı duyuyorlar neden?*” ifadesinde açıkça fark edilmektedir. Tablo 2’de oyun metninden elde edilen temalar, alt temalar ve kod birimleri incelenebilir.

Tablo 2: Temalar, Alt temalar ve Kod Birimleri

Sözünü dinleten	Mücadelede kararlı
◦ <u>Peri masalı anlatan</u> ◦ ‘... bildiğiniz, öyle kolayca silemeyeceğiniz bir zamanda altı peri kızı yaşarmış, sürekli çalışır, hiç görmedikleri soluk benizli bir ülkeyi aydınlatmaya, zamanı ölçmeye uğraşırlarmış...’ ◦ <u>Patron’a söz geçiren</u> ◦ ‘.. bana yardımcı olacak birine ihtiyacım var, her konuda.. ◦ ‘..O odaya girebilen tek kişi Mae. ◦ ‘Mae gitmesi için Hodoshe’yi seçmiştir.’ ◦ “Güçlü olmalıyız bu davayı açabilmek bile büyük başarı. Bunu sen söyledin. Birimiz vazgeçerse hepimiz için zor olur. Bu yüzden Quinta, yaptığın tek şeyi yapmaya devam edeceksin. Yatmak, sorulana cevap vermek...”	◦ ‘Göreceksin, biz nasıl istersek öyle bitecek.’ ◦ ‘Nasıl böyle bir yanlışlık yaparlar? Raporu göstermelisin.’ ◦ ‘Quinta sen deneyimlisin, üstelik yeni bir anlaşma yaptı fabrika.’ ◦ ‘Pes etmeyeceğiz!’ ◦ ‘Anlatacağım. Asla tanıyamayacağım insanlar belki bizi görebilir.’ ◦ ‘Vazgeçemeyiz şimdi olmaz, sonuna geldik.’ ◦ ‘Savaş yeni başlıyor, biz Bia’n soyundanız.... Bia, savaş tanrıcısı’ ◦ ‘Kızlar şimdi her şeyi baştan gözden geçirelim. Artık önemli olan, ifademizde yer alacak ayrıntılar. Hiçbir şeyi atlamayalım.’
Güçsüzlüklerinin farkında	Davacı
◦ ‘Hepiniz kadar çalışıyorum yalnızca biraz yavaşım.’ ◦ ‘Ben Mae, gardiyanlığa mahkûm olan ben, birinin hayatıyla sınanmak ne demek biliyorum.’	◦ ‘Radyum Kızları olmadan önce birer ismimiz vardı.’ ◦ ‘Tabribat... Böyle söyleyince ne kadar masum duyuluyor, sanki tamir edilebilirmiş, eskimiş de yenilenmesi gerekiyormuş,

◦ <i>Korkuyoruz. Biz, Radyum Kızları, olmamızı istediğimizi kadınlar değiliz'</i> ◦ <i>'Ben Mae Keane, gördüğünüz kişi değilim. Altı Radyum Kızından sadece biri. Hayatta kalan yalnız ben. Bu öyle ağır ki.'</i>	<i>mümkünmüş gibi.'</i> ◦ <i>'Düşman kim? Dost kim? Biz kiminle savaşıyoruz? Onlarca kadının ölümüne karşı bâlâ işleyen fabrika mı?'</i> ◦ <i>'Söylesenize kime karşı kazanacağız bu davayı? Suçlu kim?'</i> ◦ <i>'Bizim hastalığımızı yanlış teşhis koyan bütün sağlık müfettişleri, şirketin para verdiği kişilerdi.'</i> ◦ <i>Radyoaktif madde olan radon gazı...yasaklanmasını talep ediyoruz.'</i>
Hastabakıcı	Kimsenin söyleyemediğini söyleyebilen
◦ <i>(Mae, elinde güller, belgeler ile içeri girer. Gülleri bırakır.) Bunlar size.</i> ◦ <i>(Mae, Albina'yı pencereye yaklaştırr. Yarınki görüşme için her şeyi gözden geçirelim, sonra da birkaç ziyaretçi kabul edebiliriz. Dışarıda epey ısrar ettiler, ne dersiniz?'</i>	◦ <i>(Mae anlatır) Çok çok eskiden uzak bir kasabada yaşayan insanlar güneş batarken evlerine kapanır sabah olana dek dışarı hiç çıkmazlarmış. Kasabalılar, hava kararmınca dışarıçıkılmalarını yasaklayan korkunç devden korkarlarmış. Dev, kasabalının tüm yiyeceğine el koyar, kendisi için çalışmaya zorlarmış. Devin adını söylemek, ondan bahsetmek yasakmış...Günlerden bir gün delikanlı, gece gizlice dışarı çıkmış. Biraz ileride gördüğü devden korkup saklanmış ancak daha sonra sen Rumpelstiltskin diyerek devin ortadan kaybolduğunu görünce kasabaları uyandırmış. Adını söyleyince yok olan deve kimse inanmamış. Delikanlı gece tek başına dışarı çıkmaya devam etmiş,artık kasabanın korktuğu dev, ateşin büyüttiği o delikanlının gölgesi olmuş.</i>
Umut veren	
◦ <i>(Mae, Albina'yı pencereye yaklaştırr) 'Dışarıyı görmemiz lazım. '</i>	

İncelemede karşımıza çıkan bazı temalar; örneğin “güçsüzlüklerinin farkında” olmak, otantik liderliğin “kendini tanıma” (Avolio, 2005:322), yine

“sözünü dinleten”, “davacı” ve “mücadelede kararlı” , “umut veren” temaları dönüştürücü liderliğin bazı boyutları (takım üyelerini motive etme, vizyonunu açık bir şekilde ifade etme vb.) (Bass, 1990:19-31) ve kadın işçiler hastanede oldukları sürece tedavilerin takibi, basınla ilişkileri düzenlemesi hizmetkar liderlik (Greenleaf, 2025) ile benzeşse de, hepsinin bir arada olduğu yeni bir liderlik tarzından söz etmek mümkün olabilir. Bütüncül ya da bütünsel liderlik olarak Türkçe’leştirilebilecek holistik liderlik tarzı; çağdaş liderlik teorilerinde 21. yüzyılın organizasyonel yapıları ve değişen iş dünyası dinamiklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan çok boyutlu bir liderlik yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, liderin tüm kişiliğine, zeka, duygular, maneviyat ve davranış gibi bütün boyutlarına odaklanmaktadır ve liderliği tek bir faktörün etkisi altında değil, birbirleriyle etkileşim halinde olan çoklu faktörlerin sinerjisinden doğan bir olgu olarak kabul etmektedir (Quatro, Waldman, & Galvin, 2007).

Olayın geçtiği dönemin tanıklarıyla görüşerek hazırlanan Radium City (Langer, 1987) belgeselinde ifade edildiği gibi, kadınlar arasında yaygın bir norm olan; bir sorunları varsa, bunu sadece içlerinde tutabilecekleri, kimseye bundan bahsedemeyecekleri, hiçbir şey söyleyip soramayacakları, kendilerine söylenene itiraz etmemelerinin, tartışmalarının öğretildiği bir dönemde Radyum Kızlarının hikayesinde “davacı” ve “mücadelede kararlı” temalarının ortaya çıkmış olması, nadir rastlanabilecek bir kadın liderliğinin kanıtı olarak ayırt edicidir.

Zhu ve Akhtar, (2014:374) liderliğin izleyicilerin yardımlaşma davranışları üzerindeki etkilerini, davranışsal ve bilişsel temelli güven ilişkileri yönüyle ele almışlar, dönüştürücü liderlik davranışının çalışanların prososyal motivasyon düzeylerine olumlu yönde etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Oyun metninden çıkartılan dönüştürücü liderlik temalarından “grup taleplerini açık şekilde ifade etmenin” lider ve takipçileri arasında kurulan güven ilişkileriyle desteklendiği söylenebilir. Dönüştürücü liderler, örgütsel problemleri açığa çıkararak grup üyelerinin iyiliği için iletişime geçmeyi kolaylaştırmaktadır.

Tematik analiz sonucu ortaya çıkartılan “mücadelede kararlılık” temasına bağlı “*Nasıl böyle bir yanlışlık yaparlar? Raporu göstermelisin.*” ifadesi, dönüştürücü liderliğe ilişkindir. Aynı temada yer alan “*Kızlar şimdi her şeyi baştan gözden geçirelim. Artık önemli olan, ifademizde yer alacak ayrıntılar. Hiçbir şeyi atlamayalım.*” ifadesi “*Vazgeçemeyiz şimdi olmaz, sonuna geldik.*” ve “*Savaş yeni başlıyor, biz Bia’nın soyundamız.... Bia, savaş tanrıcısı*”, “*Dışarıyı görmemiz lazım*” ifadeleri dönüştürücü liderliğin yüksek moral yaratma ve ilham verme özellikleri ile ve otantik liderliğin değer odaklılık, kendi değerlerini ve inançlarını takip etme özelliği ile uyumludur. “Sözünü dinleten” teması altında yer alan “*Güçlü olmalıyız bu davayı açabilmek bile büyük başarı. Bunu sen söyledin. Birimiz vazgeçerse hepimiz için zor olur. Bu yüzden Quinta, yaptığın tek şeyi yapmaya devam edeceksin. Yatmak, sorularına cevap vermek...*” ifadesi,

otantik liderliğin samimiyet özelliğinde ortaya çıkan, liderin duygusal olarak açık ve gerçekçi olmasına uygundur.

Nitekim, bu temaların ortaya çıktığı davranışlarda, örneğin; “sözünü dinleten”de yalnızca etkili iletişim kuran birini değil aynı zamanda “hikaye anlatıcılığı” yapan “bilge” bir karakter görmektediriz. Bu yargımızı destekleyen oyun metninde Mae karakterinin ağzından anlatılan, kimsenin adını söylemeye cesaret edemediği dev Rumpelstiltsk hakkındaki hikayedir. “*Sen Rumpelstiltskin*” denildikten sonra devin ortadan kaybolduğu hikayedeki kısma, oyunda Mae tarafından liderlik edilen hak mücadelesi ve radyum maruziyetinin adının konmasıyla birlikte adalet kavuşmayı sembolize etmektedir.

Tartışma ve Sonuç

*"Kadınlar durursa hayat durur"*⁷.

Radyoaktif elementler, tehlikelerinin yavaş yavaş farkına varılması ve bilimsel aşırı özgüvenin riskleri hakkında ders veren bir hikayeleri (Blum, 2011) olan Radyum Kızlarının sesinin erken kadın hareketinin örgütlenmesinden güç aldığı, hikayelerinden ilham alan sinema filmi ve tiyatro oyunu olarak sunulan sanat eserlerinin kadınların sanayileşme, bilim, tüketici sağlığı ve kurumsal yolsuzlukla ilişkili toplumsal reformlara öncülük etmelerinin güçlü tarihini yansıttığı söylenebilir (Tribeca Film Festival, 2018).

Radyum Kızları hikayesini mesleki sağlık tarihini incelemek için çekici kılan, ABD’de endüstriyel sağlık tartışmalarında önemli rolleri olan kişi ve kurumların bu hikayede yer almış olmalarıdır. Kadran ressamlarının ABD kurumlarında nasıl muamele gördüğünü anlamak için onları yalnız işçi olarak değil, aynı zamanda kadın olarak düşünmek önemlidir (Clark, 1997:5-6). 1929’da federal hükümet çalışma bakanlığı radyum zehirlenmesinden 23 kadının öldüğünü tespit ettiyse de (Clark, 1997:8) bazı kaynaklara göre radyum maruziyeti en az 112 işçi kadının ölümünde etkili olmuştur (Bryan-Quamina, 2013).

Kadınların çalıştıkları fabrikadaki radyum maruziyetinden kaynaklanan mesleki sağlık sorunları ve can kayıpları nedeniyle gerçekleştirdikleri hukuki uğraşları hayatı ilerleten, öncü özelliktedir. Sanat, hayata benzer, hayatı örnek alır. Sanat eserleri, çalışma hayatı dinamiklerini, emek tarihine mal olmuş olayları anlamak üzere odaklanılması gereken inceleme birimleridir. Örneğin; bu makalenin yazarlarından birinin hazırlayıp sunanlarından, diğerinin ise “İşıldayan Ölümler: Radyum Kızları” adlı bölüme konuk olduğu (Sungur ve Aytekin, 2023) “Birlikte

⁷ <https://feministbellek.org/feminist-grev/>

Sağ Salim” (2022-2023) adlı podcast serisi farklı sanat disiplinlerinde üretilen sinema filmi, oyun, belgesel film, dans, heykel vb. sanat eserlerini inceleme konusu yapmaktadır.

Radyum Kızları hikayesine dayandırılan tiyatro metninin tematik içerik analizi yöntemiyle incelenmesiyle hak arama mücadelesine liderlik eden kadınların motivasyonları, ortaya koydukları kadın liderliğine ilişkin göstergeler ve bu göstergelerin literatürde yer alan liderlik teorileriyle açıklanmasının yanı sıra, ortaya çıkan kadın liderliğinin farklı, kendine özgü yönleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Mae'nin oyundaki kimliğinde, dönüştürücü, otantik ve hizmetkar liderliğin farklı yönlerinin ortaya çıkması bütüncül (holistic) liderlik kuramını da akla getirmektedir. Bütünsel liderlik, “lider olarak kendini, takipçileri olarak diğerlerini ve diğerlerini etkileyen sistemik gelişime odaklanan bir yaklaşımla; birey, ekip ve organizasyon düzeylerinde dönüşüme yol açan bir yolculukla sonuçlanır. Aynı zamanda, öğretmenlik, ustalık, tefekkür, sorgulama, yöneticilik, vizyoner ve stratejik eylem, sonuç odaklılık, düşünce liderliği, güç paylaşımı, işbirliği ve yetiştirme gibi bileşenleri de içerir (Best, 2011:7). Böylelikle, ortaya çıkan kadın işçi liderliği ile bu olgu başta işçi sağlığı olmak üzere, kadın haklarından işçi haklarına dek pek çok farklı alanda yolu açmıştır.

İncelenen metinde Beauvoir'ın (2019:15) kadınların çalışarak elde edebileceklerine inandığı aşkınlık tanımına uyan bir devinim ve hak arama mücadelesi bulunur; bu devinim Radyum Kızları olayının kadın karakterlerinde ve kadın liderlerin hikayesinde billurlaşmıştır. Radyum Kızlarının örgütlenmesine destek veren platform, bir kadın örgütlenmesi olan “Tüketiciler Birliği”dir, Sendikaların sunduklarından biri de kişiyi “amaç için çalışan” değil, “neden için çalışan” bir işçi haline getirmektir. Bu açıdan sendika işçinin savunulmasını garanti ederken moral düşüklüğü, işini kaybetme korkusu ve yönetimin keyfi kararları sendikalaşmanın güçlenmesine yardımcı olmaktadır (Dessler, 2019: 482). Radyum Kızları olayında da bütün bu negatif psikososyal unsurlar bulunmakta ve kadın işçileri örgütlenmeye yönlendirmektedir. Endüstri ilişkileri örgütlü işçi topluluğu ile işverenler arasında kurulsa da sendikalar- demokrasinin de vaz geçilmez öğeleridir (İnce, 1998:287) Bu olayda işçi kadınlar işçi örgütlerinden ancak sembolik destek alabilmişler, Tüketiciler Birliği orta sınıf bir kadın reform örgütü olarak olaya dahil olmuş ve endüstriyel sağlık için yapılan eylemler incelemelere konu olabilmıştır (Clark, 1997:6). Bu birliğin bir kadın örgütü olması ve Dr. Alice Hamilton gibi öne çıkan kadın liderlerce Radyum Kızlarına verilen destek, incelenen oyun metninde yer almasa da sinema filminde net biçimde anlatılmaktadır. Gerçek olayın kadın liderleri, yukarıda anılan kadınlardan aldıkları bu destekler sayesinde tanınıp bilinmekte, tarih sahnesinden silinmemiş olmaktadır.

Tiyatro metninde bulgularan “güçsüzlüklerinin farkında” olmak otantik liderlikle uyumludur. “Kendini tanıma” yine “sözünü dinleten” ve “mücadelede kararlı” temaları dönüştürücü liderliğin bazı boyutları ile ve tedavi sürecinde yaşananlar, basınla ilişkilerin düzenlemesi, hizmetkar liderlik ile benzeşse de bu anlamda hepsinin bir arada olduğu yeni bir liderlik tarzından söz etmek mümkündür. Bu temaların ortaya çıktığı davranışlardan “sözünü dinleten”de yalnızca etkili iletişim kuran bir kadın değil aynı zamanda “hikaye anlatıcılığı” yapan “bilge” bir kadın karakter görülmektedir. Buradaki kadın liderliğinin “hikaye anlatıcılığı”nın etkileri, Theboud-Mony’nin vurguladığı gibi (2012:54), risklerin ve maruziyetlerin görünmezlikleri ile risklere maruz kalanların kendilerinin toplumsal görünmezlikleriyle birleştiği noktada toplumsal görünmezliğin kırılıp sağlık felaketlerinin görünür hale gelebilmesine olanak veren toplumsal ve politik örgütlülüğü oluşturmuştur. Paralel şekilde, kadın işçilerin sağlığını kaybetmeye başlamasının (bedel ödeme) örgütlenmeye yönelmelerine neden olduğu görülmektedir. Radyum Kızlarının davaları ve olayın yarattığı medya fırtınası, çalışanların şirketleri işçi suistimalleriyle ilgili dava edebilmeleri için emsal oluşturma, işçileri daha fazla korumak için endüstriyel güvenlik standartlarını iyileştirme ve daha sonra kısmen işçilerin meslek hastalıkları için tazminat alabilmesine olanak veren hukuki düzenleme için araç olması da dahil, işçi hakları üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Örneğin; ilk atom bombasının üretildiği Manhattan Projesi’nde çalışan plütonyum işçilerinin iş güvenliği protokolleri bu tecrübelerin kılavuzluğunda hazırlanmıştır (Özlen, 2019).

Kadınlar tarih boyunca haklarını aradıkları zaman alabilmişler, kendi içlerinden liderler çıkartabilmişlerdir. Radyum Kızları olayından sonra ABD Atom Enerjisi Komisyonu’nun bir raporunda "O kadran ressamı olmasaydı binlerce işçi hala büyük tehlike altında olabilirdi" denilerek (Hiskey, 2014) kadın liderliğinin hakkı teslim edilmekteyse de ancak 2 Eylül 2011’de, kadran ressamlarının hikayesinin hatırlanması adına bir heykel Illinois, Ottawa’da dikilebilmiştir (Moore, 2016:383-384).

Doğal bir kadın liderlik avantajının cinsiyet stereotipleri gibi engellerle (Meltzer, 2018:1800) karşı görüşler tarafından gizlenip gizlenmediği, artan bir ivme ile araştırılmaktadır (Rosette ve Tost, 2010). Araştırmamız tarihsel bir olaydaki kadın liderliğini ortaya koyarak bu literatüre katkı sunmaktadır. Emek tarafında Erdoğan’ın (2024:19) belirlediği gibi, kadın liderliğinin güçlenmesine yönelik önemli ve kalıcı değişim yaratmayı amaçlayan, sürdürülebilir yaklaşımları temel alan dönüştürücü bir stratejinin önemini biz de vurguluyoruz. Kadın liderliğine ilişkin gerek tarihsel perspektifte öne çıkan karakterlerin, gerek günümüz kadın liderleri ve takipçilerini konu alan incelemelerin araştırma alanımıza kıymetli katkılar yapacağını düşünüyoruz.

Extended Summary

This study focuses on a historically significant, rights-based struggle in the field of occupational health and safety, emphasizing its impact on women workers and the development of female labor leadership. Centered on the historical case known as the “Radium Girls,” the study explores how occupational diseases, gender-based labor struggles, and leadership intersect in this unique narrative. In the 1920s, female workers in radium dial factories in the United States, unaware of the dangers of radioactive exposure, suffered serious health consequences due to inadequate occupational safety measures. Their determined fight for justice not only led to critical legal reforms and industrial health regulations but also offered profound insights into the nature of women's leadership in labor movements.

This article employs thematic content analysis to examine a contemporary cultural product inspired by the Radium Girls—namely the Turkish theater play “Bir Peri Masalı: Radyum Kızları (A Fairy Tale: Radium Girls)” written by Karden Kasaplar. The analysis identifies leadership themes emerging from the characters and narrative of the play. Drawing from leadership theories such as authentic leadership, transformational leadership, and servant leadership, the study explores how the female protagonist Mae embodies elements of these leadership styles. Themes such as “being aware of one's weaknesses,” “knowing oneself,” “being listened to,” “resilience in struggle,” and “storytelling as wisdom” were particularly prominent in the text.

These thematic findings suggest a holistic form of leadership where emotional intelligence, narrative power, and moral clarity come together. Mae's character, for example, functions not only as a communicator but also as a wise storyteller—a role rarely examined in conventional leadership models. In her actions and dialogue, she inspires her fellow workers, strategically plans their legal case, and articulates their pain and hopes in a language that transforms private suffering into public resistance.

The study also situates this leadership analysis within the historical framework of women's labor movements. Drawing on feminist historiography and labor theory, it acknowledges the broader socio-economic conditions that shaped women's participation in industrial labor during the early 20th century. It traces the transition from informal roles to formal leadership, showing how women like those in the Radium Girls case developed organizing skills and political consciousness through their direct engagement with injustice. Historical figures such as Katherine Wiley and Dr. Alice Hamilton—both key supporters of the Radium Girls' legal struggle—serve as real-world examples of institutional and scientific leadership by women in a time when such roles were rare.

This case contributes to ongoing discussions in feminist leadership studies, particularly those examining how marginalized women exert informal power and foster collective action in male-dominated environments. It also engages with literature questioning whether perceived “natural” leadership traits in women are suppressed by systemic gender biases. By bringing forward the narrative of the Radium Girls as represented in a creative theatrical format, the study demonstrates how stories of female resilience and leadership are transmitted across generations and mediums.

Methodologically, the article uses qualitative document analysis, supported by historical sources and primary scientific reports from the 1920s. These include original publications by Drinker et al. and Martland et al., who scientifically documented the effects of radium poisoning, as well as Kate Moore’s comprehensive historical account *The Radium Girls* (2016) and Carole Langer’s documentary *Radium City* (1987). By integrating scientific, historical, and artistic data, the research offers a multidimensional portrayal of women's leadership in labor history.

The findings reveal that the leadership demonstrated by the Radium Girls and those who supported them—both in history and in the play—encompasses courage, collective action, emotional awareness, and moral responsibility. The leadership style identified is not strictly transformational or servant-based, but rather an amalgamation that highlights the unique ways in which women lead under conditions of oppression and invisibility. In particular, the ability to “name the invisible,” such as giving voice to occupational hazards, emerges as a political and psychological breakthrough—what Thebaud-Mony (2012) refers to as making the socially invisible visible.

In conclusion, the Radium Girls case—both as a historical event and a cultural narrative—offers rich ground for analyzing how female labor leadership develops and manifests in contexts of extreme vulnerability. The study contributes to feminist labor historiography and leadership theory by foregrounding a holistic and context-sensitive understanding of how women lead for justice, health, and dignity. It affirms that women, through collective memory, storytelling, and moral agency, have shaped not only labor law but also leadership paradigms that continue to inspire.

Beyanlar

Katkı Oranı Beyanı

Birinci yazar Elif Sungur ve ikinci yazar Çiğdem Vatansever, Meslek Hastalıkları Tarihinden Bir Hak Arama Mücadelesi: Radyum Kızları Oyunu ve Kadın İşçi Hareketi Liderliği adlı çalışmaya araştırma ve yazım aşamasında eşit derecede katkıda bulunmuşlardır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Meslek Hastalıkları Tarihinden Bir Hak Arama Mücadelesi: Radyum Kızları Oyunu ve Kadın İşçi Hareketi Liderliği adlı makalemizde yazarlar olarak herhangi bir kurumla ya da kişi ile çıkar çatışmamız bulunmadığını beyan ederiz.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2018). *İnsanı tanıma sanatı*. Ankara: Say Yayınları.
- Arıcan, I. (2014). Radyum Kızları. *Açık Bilim*.
<http://www.acikbilim.com/2014/12/dosyalar/radyum-kizlari.html>
(23.08.2024)
- Avolio, B. J. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. *The Leadership Quarterly*, 16(3), 315–338.
- Bass, B. M. (1990). From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision. *Organizational Dynamics*, 18(3), 19–31.
- Beauvoir, S. D. (2019). *İkinci cinsiyet: Olgular ve efsaneler*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Best, K. C. (2011). Holistic leadership: A model for leader-member engagement and development. *The Journal of Values-Based Leadership*, 4(1).
http://www.valuesbasedleadershipjournal.com/issues/vol4issue1/holistic_leadership.php (24.08.2024)
- Blum, D. (2011). The Radium Girls. *Wired*. <https://www.wired.com/2011/03/the-radium-girls/>
(22.08.2024)
- Bowen, G. A. (2009, August 3). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 27–40.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bryan-Quamina, G. (2013, April 11). The Radium Girls. *Science Museum Group Blog*.
<https://blog.sciencemuseumgroup.org.uk/the-radium-girls> (18.08.2024)
- Castle, W. B, Drinker, R. K., Drinker C. K. (1925, August). Necrosis of the jaw in workers employed in applying a luminous paint. *Journal of Industrial Hygiene*, 7(8), 373.
- Clark, C. (1997). *Radium Girls: Women and industrial health reform, 1910–1935*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Dessler, G. (2019). *İnsan kaynakları yönetimi*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Dickenson, J. G. (2013). Labour women's leadership: Concept and history. *Labour History*, (104), 1–8.
- Eagly, A. H. (2007). *Through the labyrinth: The truth about how women become leaders*. Boston: Harvard Business Press.
- Erdoğan, S. (2024). Sosyal taraflarda karar mekanizmalarında kadın liderliği. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo-ankara/documents/publication/wcms_899177.pdf
(24.09.2024)
- Gavron, S. (Yönetmen). (2015). *Suffragette* [Sinema Filmi].

- Greenleaf, R. K. (2025). *The servant as leader*. http://www.ediguys.net/Robert_K_Greenleaf_The_Servant_as_Leader.pdf (10.09.2024)
- Gregory, D. (2003). *Radium Girls*. USA: Dramatic Publishing.
- Hiskey, D. (2014, June 12). Glowing in the dark, the “Radium Girls”. *Today I Found Out*. <http://www.todayifoundout.com/index.php/2014/06/five-women-caled-radium-girls-improved-factory-working-conditions/> (09.08.2024)
- Hoffman, F. (1925, September 26). Radium (mesothorium) necrosis. *Journal of the American Medical Association*, 961.
- İnce, E. (1998). Çalışma hukuku. İstanbul: Artı Sağlık.
- İşçi, K. B. (2019, Nisan 22). Radyum Kızları: Bir mücadele hikayesi. *Markсист Sınıf Mücadelesinde Tutum*. <https://marksist.net/okurlarimizdan/radyum-kizlari-bir-mucadele-hikayesi>
- Kadın İşçi (2021) 8 Mart İçin Kısa Tarihçe, 2 Mart 2021 tarihli bülten, <https://www.kadinisci.org/8-mart-icin-kisa-tarihce/> Erişim tarihi: 15.01.2025
- Kandel, L., and Picq, . "Le Mythe des origines: A propos de la journee internationale des femmes," la revue d'en face 12 (Autumn 1982): 67-80.
- Kaplan, S. Z. (2019, Nisan). Radyum Kızları Oyunu'nun yönetmeni Laçin Ceylan'la söyleşi. *Petrol-İş Kadın Dergisi*.
- Karaca, S. (2017). Zehra Kosova: Ve hikâye, bir işçi kadının cüretiyle değişir. F. Saygılıgil (Ed.), *Kadınlar hep vardı: Türkiye solundan kadın portreleri* içinde, Ankara: Dipnot, 185–222.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kasaplar, K. (2018). *Bir peri masalı: Radium Kızları*. İstanbul: Mitos Boyut.
- Kosova, Z. (2011). *Ben işçiyim*. Yayına hazırlayan: Anadolu, Z., T., İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV) İşletmesi.
- Langer, C. (Yönetmen). (1987). *Radium City* [Belgesel]. <https://mubi.com/tr/tr/films/radium-city> (09.11.2024)
- Les "pouvoirs miraculeux" de la radioactivité. (t.y.). <http://www.dissident-media.org/infonucleaire/radieux.html> (11.08.2024)
- Lydia Dean Pilcher, & McEvoy, E. (Yönetmenler). (2018). *Radium Girls* [Sinema Film]. United States
- MacNeal, W., Willis, J. (1923). A skin cancer following exposure to radium. *Journal of the American Medical Association*, 80(7), 466–469.
- Marnich, M. (2002). *These shining lives*. USA: Dramatists Play Service Inc.
- Martland, H., S., Conlon, P., M., Knef, J. P. (1925). Some unrecognized dangers in the use and handling of radioactive substances with especial reference to the storage of insoluble products of radium and mesothorium in the reticulo-endothelial system. *JAMA*, 85(23), 1769–1776.

- Meltzer, C. C. (2018, December). Women leaders: Myths and challenges. *Journal of the American College of Radiology*, 15(12), 1800–1802.
- Milkman, R. (2016). *On gender, labor, and inequality*. University of Illinois Press.
- Moore, K. (2016). *The Radium Girls: They paid with their lives. Their final fight was for justice*. London, New York, Sydney: Simon & Schuster.
- Moore, K. (2017). *The Radium Girls: The dark story of America's shining women*. Naperville, IL: Sourcebooks.
- Özlen, F. (2019, Mart). Işıklar içinde uyuyanlar. #tarih. <https://tarihdergi.com/acimasiz-trajik-ve-radyoaktif-bir-yakin-tarih-gercegi-radyum-kizlari/> (11.04.2019)
- PPoA Planned Parenthood Federation of America. (2009). *Margaret Sanger – 20th century hero*. https://www.plannedparenthood.org/files/7513/9611/6635/Margaret_Sanger_Hero_1009.pdf (07.01.2025)
- Quatro, S. A., Waldman, D. A., & Galvin, B. M. (2007). Developing holistic leaders: Four domains for leadership development and practice. *Human Resource Management Review*, 17(4), 427–441.
- Rosette, A. S., & Tost, L. P. (2010). Agent women and communal leadership: How role prescriptions confer advantage to top women leaders. *Journal of Applied Psychology*, 95(2), 221–235.
- Sak, R., Sak, Ş. İ. T., Şendil, Ö. Ç., Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227–250.
- Saygılıgil, F. (Ed.). (2017). *Kadınlar hep vardı: Türkiye solundan kadın portreleri*. Ankara: Dipnot.
- Seyman, Y. (2021). *Kadın yaşamın rengidir: Emek ve kadın üzerine yazılar*. Ankara: Türk Metal Sendikası.
- Statement by the Radium Dial Company. (1928, June 28). *Daily Republican Times Ottawa*.
- Sungur, E., Aytekin, H. (2022–2023). *Birlikte Sağ Salım* [Podcast serisi]. Reportare. <https://www.reportare.com/kategori/podcast/birlikte-sag-salim/>
- Sungur, E., Aytekin, H. (2023, Mayıs 24). 5. Bölüm: Işıldayan ölümler – Radyum Kızları (Konuk: Çiğdem Vatansever). *Birlikte Sağ Salım* [Podcast bölümü]. <https://www.reportare.com/podcast/isildayan-oluler-radyum-kizlari/>
- The mysterious illnesses of the dial painters. https://www.ucalgary.ca/sites/default/files/teams/246/death-by-numbers_the-mysterious-illness-of-the-dial-painters.pdf (3.2.2024).
- Thébaud-Mony, A. (2012). *Çalışmak sağlığa zararlıdır*. İstanbul: Ayrıntı.
- Tribeca Film Festival. (2018). *Radium Girls World Premier*. <https://tribecafilm.com/films/radium-girls-2018> (13.09.2024)

